

УДК 658.3

В.В. Сибірцев, доц., канд. екон. наук*Кіровоградський національний технічний університет*

Соціально-економічні основи ефективної організації колективної підприємницької діяльності

Стаття присвячена проблемі підприємницької діяльності, впливу колективу на її результати та реалізації ним основних підприємницьких функцій. Встановлено, що тільки в тісному взаємозв'язку підприємницької мети діяльності, мотивів, цінностей, принципів і функцій може з'явитись колектив, який реально буде відповідати вимогам об'єктивних законів його функціонування і розвитку в сучасних ринкових умовах.

підприємництво, колективна діяльність, функції, соціально-економічний розвиток колективу

Проблема та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. У Законі України "Про підприємництво" зазначено, що підприємництво – це самостійна ініціатива, систематична, на власний ризик діяльність, спрямована на виробництво продукції, виконання робіт, надання послуг та здійснення торгівлі з метою одержання прибутку. В сучасних умовах необхідно обов'язково відійти від розуміння діяльності підприємця як посередницької, здирицької, націленої тільки на отримання якнайбільшого прибутку без усіляких перспектив. Треба обов'язково побачити в підприємцях новаторів, готових ризикувати при освоєнні нових виробництв, нових видів продукції; виконуючих різні види робіт, за які більшість населення не береться; здійснюючих торгівлю своєю власною продукцією, що виробляється в процесі їх підприємницької діяльності.

Зрозуміло, що для того, щоб така діяльність мала сенс, щоб була можливість отримувати прибуток, зусиль однієї людини замало. Оскільки ж законодавчими актами в Україні передбачена така форма підприємництва як колективна, доцільним буде розглядати підприємницьку діяльність як колективну, а колектив як спільність, що є відображенням загальних інтересів, цілей та мотивів діяльності усіх його членів.

Аналіз досліджень і публікацій. Теоретичні і прикладні дослідження, які вивчають проблеми колективної діяльності, у вітчизняній науці представлені такими відомими вченими як М.І. Бобнєва, В.В. Бойко, Ю.М. Забродін, О.І. Зотова, І.К. Кряжева, Ю.І. Морозов, В.В. Новіков, Б.Д. Паригін, Л.І. Уманський, Е.С. Чугунова та інші. В їх наукових розробках розглядаються різноманітні типи колективів, які відрізняються своєю організаційною побудовою, системою ділових взаємовідносин, професійним складом членів, ступенем однорідності членів колективу за низкою ознак, а головне своїми специфічними завданнями діяльності [3].

Загальною ознакою даних досліджень є наявність у трудових колективів цілої низки рис і особливостей, котрі характеризують їх як складні економічні системи, якісний бік яких потребує конкретного визначення і системного аналізу. Проте, від знання саме соціально-економічних сторін взаємодії і спілкування людей у колективах, від вміння застосовувати ці знання в управлінській практиці багато в чому залежить ефективність організації колективної діяльності. Тому, для розуміння специфіки природи і змісту колективної підприємницької діяльності та надання соціального забарвлення даному процесові, постає необхідність вивчення соціально-економічних основ організації колективної підприємницької діяльності, що впливають на її ефективність.

Постановка завдання. Від організації підприємницької діяльності колективу, методів і принципів керівництва, особистих якостей керівника залежить як будуть формуватися погляди, засвоюватись цілі і конкретні завдання, що стоять перед колективом, як вони будуть реалізовуватись. Названі характерні риси колективу свідчать про великі можливості його впливу на результати підприємницької діяльності.

Викладення матеріалу та результати. Соціально-економічні основи ефективної організації колективної підприємницької діяльності ми розглянемо у вигляді напрямків здійснення зазначеного впливу:

По-перше, оскільки колектив створюється людьми для досягнення ними певних цілей, то за допомогою його можна цілеспрямовано впливати на формування колективної і індивідуальної підприємницької свідомості; стверджувати підприємницьку ідеологію і психологію; використовувати і розвивати наукові знання, необхідні для ефективної підприємницької діяльності.

По-друге, як об'єднання людей, колектив створюється для певного роду діяльності, що потребує відповідної організації в розподілі праці, контролю за діяльністю кожного члена колективу. Ось чому в колективі обираються люди, котрі керують всією його діяльністю в процесі рішення поставлених перед ними завдань. Це визначає ту обставину, що колектив має великі потенціальні можливості, які дозволяють впливати на покращення добробуту населення, на зміну суспільної думки про підприємництво, на становлення економічно, соціально і навіть психологічно здорових умов для розвитку ринкових відносин в країні [2].

Із впливом перелічених факторів пов'язане формування ряду важливих сторін підприємницької діяльності, особливо рис особи підприємця, таких як дисциплінованість, активна участь в управлінні, організованість, ініціативність. Отже, безсумнівно є той факт, що колектив, який займається підприємницькою діяльністю, повинен мати керівника-підприємця, тобто, за словником В.І. Даля, здатного, схильного до підприємств, сміливого і рішучого на справи цього роду. Так як, підприємець – провідний суб'єкт як ринкового процесу взагалі, так і підприємницької діяльності зокрема, що ініціює цю діяльність чи для виробництва, чи для надання послуг, чи для здійснення торгівлі; підприємництво, в такому разі, являє собою інтелектуальну діяльність енергійної і ініціативної людини, котра володіє матеріальними можливостями для організації підприємства (свого діла) та розумовими здібностями для успішного керування ним в будь-яких умовах навколишнього ринкового середовища. Звісно, кінцевою метою подібної діяльності є отримання прибутку.

По-третє, в колективі активно формується підприємницька поведінка, мотиви і цінності даної діяльності. В цьому випадку формування підприємницької поведінки зводиться до того, що необхідно зробити для ефективної підприємницької діяльності, а саме:

- якими основними рисами повинен володіти колектив, очолюємих підприємцем;
- яким видом діяльності необхідно займатись для забезпечення потреб членів колективу, суспільства в цілому та отримання максимально можливого прибутку;
- якими повинні бути напрямки взаємодії колективу і його керівництва в досягненні загальної мети;
- якою повинна бути взаємодія підприємницьких колективів між собою та з іншими колективами на ринку.

Саме для того, щоб зрозуміти поведінку підприємця і очолюємого ним колективу, необхідно визначити причини їх конкретних дій, тобто мотиви діяльності. Кожен сучасний колектив має мотив, який спонукає його до певних дій (діяльності),

виступаючи одночасно втіленням мети і прагненням до чогось більш вагомого і важливішого.

Специфічною рисою підприємницьких колективів є велике бажання досягнення обраної мети без допомоги зі сторони, покладаючись на самих себе. Останнє, певною мірою, можна віднести до цінностей підприємницької діяльності, тобто:

- можливості діяти самостійно;
- можливості підприємця-керівника і членів колективу взаємно впливати один на одного з метою підвищення ефективності їх діяльності;
- можливості займатися цікавою, необхідною людям і суспільству діяльністю, отримуючи при цьому доход, що в свою чергу дає змогу допомагати людям, вкладаючи ці гроші в розвиток нових підприємств із створенням нових робочих місць, змогою людей отримувати гарну заробітну платню, підвищенням тим самим їх матеріального становища.

Особливе місце, якщо казати про підприємницьку діяльність як колективну, займає така її цінність як можливість проявити здібності і здатність до цієї діяльності. Це стосується, як керівника-підприємця, так і членів колективу, кожного на своєму робочому місці при виконанні своїх обов'язків.

Всі наведені характерні риси колективу націлені на здійснення ним підприємницьких функцій, обумовленість яких має два аспекти:

Перший – обумовленість функцій підприємницького колективу його внутрішнім станом. Вони визначені інтересами, цілями, мотивами, відносинами та їх взаємодією. Так, визначальне значення економічних інтересів обумовлює значення економічних функцій, а від професійної та психологічної підготовки людей в колективі залежить зміст виховних функцій, які, в свою чергу, сприяють покращенню цієї підготовки.

З іншого боку, функції обумовлені структурами колективу і теж взаємодіють з ними. Так, базисна структура визначає конкретне місце кожної з функцій в загальній системі колективу, тобто її можна визначити як структуру вищого рівня від якої залежить стиль життя підприємницького колективу, ствердження в ньому тих чи інших якостей, рис. Організаційна структура обумовлює зміст і роль управлінських функцій, в той же час сама вдосконалюється під їх впливом. Чітко відповідаючи духу часу, організаційна структура сприяє створенню і підтриманню стабільності колективу. В підприємницькій діяльності це має велике значення, бо стабільність колективу значно зменшує ризик його діяльності, що є невід'ємною рисою підприємництва взагалі.

Другий аспект – обумовленість функцій колективу зовнішніми факторами. Іншими словами, функції, визначені місцем колективу в тому середовищі, в якому він існує, а також його взаємодією з іншими колективами. В сучасних умовах треба схилитися до думки, що підприємницький колектив – органічна частина суспільства. Це пов'язане з тими процесами, що постійно проходили і проходять в ньому, а саме: приватизацією, акціонуванням, викупом у приватну власність підприємств. З огляду на це, результатом саме підприємницької діяльності колективів є створення матеріальних і духовних благ, зростання рівня життя в суспільстві, підвищення добробуту всього населення. Вимоги суспільства до колективу також обумовлюють зміст і систему його функцій. Так, звернена до виробничих колективів вимога здійснювати трудову діяльність і виробляти певні матеріальні або духовні блага призводить до того, що трудові і виробничі функції в колективі, що займається підприємницькою діяльністю, мають першорядне значення.

Факторами зовнішнього характеру є також зв'язки і взаємовідносини колективу, що займається підприємницькою діяльністю, з іншими колективами. Так, взаємодія даного колективу з учбовими закладами (шефство над ними, представлення їм своєї бази для учбово-виробничої практики) обумовлює певну специфіку його виховних

функцій. Інші взаємозв'язки колективів призводять до появи та розвитку в підприємницьких колективах специфічних трудових і виробничих, соціально-побутових і управлінських функцій.

В цьому розмаїтті функцій існують складні функціональні залежності, що впливають на ефективність підприємницької діяльності колективу. Щоб спростити їх необхідними є системно-структурний і комплексний підходи до дослідження колективу, його підприємницької діяльності та систематизації функцій, за основу якої беруться найбільш важливі показники. Отже, в залежності від того, яке значення мають функції в життєдіяльності колективу, їх можна класифікувати як загальні і спеціальні [1]. Загальні – це ті функції, котрі мають визначальне і стійке значення для існування і розвитку всього колективу в цілому. Це трудові, виробничі, соціально-побутові, управлінські і виховні функції. Спеціальні – це ті функції, котрі мають важливе значення для окремих сторін життя колективу. Такі, наприклад, як функції стимулювання, підвищення кваліфікації, охорони навколишнього середовища тощо.

Крім цього, можна також виділити головну функцію колективу, що займається підприємницькою діяльністю – ефективне виконання виробничих завдань і постійне покращення організації своєї діяльності, досягнення високої якості виробництва на основі здобутків науково-технічного прогресу, покращення умов роботи і відпочинку членів колективу.

Отже, трудові і виробничі функції в колективі, що займається підприємницькою діяльністю визначають його роль в сфері праці і виробництва, економічному розвитку суспільства, створенні матеріальних і духовних цінностей та задоволенні відповідних потреб населення.

Трудові і виробничі функції інтегрують велику групу окремих функцій, відображаючи такі види діяльності, як розумова чи фізична праця, організація чи виконання завдань, економічна, соціальна чи психологічна, професійно-технічна робота тощо. Носіями функцій цієї групи виступають практично всі члени колективу. Особливе місце займають окремі функції, що мають першорядне значення в підприємстві, а саме: підвищення продуктивності праці і зниження собівартості продукції; економія матеріалів, сировини і енергії; модернізація і реконструкція виробництва; ущільнення робочого часу та повне використання виробничих потужностей; підвищення якості продукції та впровадження нових технологій; ствердження стабільності і вдосконалення трудових і виробничих норм та заробітної плати; покращення умов праці; зміна характеру праці і виробництва з метою їх найбільшої ефективності; задоволення від реалізації мотивів і цінностей підприємства; отримання максимально можливого прибутку.

Соціально-побутові функції колективу проявляються у вирішенні проблем: виробничого побуту, соціального забезпечення, покращення умов праці, охорони праці, тобто тих, що безпосередньо пов'язані з виробництвом. Соціально-побутові функції колективу, що займається підприємницькою діяльністю, визначаються затвердженими і розвинутими виробничими відносинами, котрі обумовлюють розширення кола турбот про побут працівників-членів колективу на виробництві, їх соціальне забезпечення. Це, в свою чергу, сприяє всебічному і гармонійному розвитку підприємства як соціально-небезпечного явища в житті суспільства. Реалізація цих функцій пов'язана з реалізацією низки окремих функцій, котрі можливо об'єднати в декілька груп.

Одна група охоплює функції, безпосередньо пов'язані з виробництвом, це:

- виробничо-побутові – забезпечення відповідних соціальних і побутових умов праці: одягу, харчування тощо в залежності від виду виробничої діяльності;
- охорони праці – забезпечення засобами безпеки, попередження професійних травм, нещасних випадків тощо;

- екологічні – очищення виробничих викидів і відходів шкідливих речовин, боротьба з шумом, вібрацією і так далі;
- охорони власності – підтримування приміщень в належному стані, бережливе відношення до засобів праці, захист їх від розкрадання, руйнувань тощо.

До другої групи соціально-побутових функцій відносять ті сторони життя членів колективу, котрі знаходяться поза виробництвом, однак пов'язані з ним і також мають безпосередній вплив на певну підприємницьку діяльність:

- соціальне забезпечення – пенсії, страховки, матеріальна допомога і тому подібне;
- охорона здоров'я – медична профілактика і медична допомога на виробництві;
- культурно-побутові – створення умов для відпочинку членів колективу і так далі.

Мета реалізації всіх соціально-побутових функцій – вдосконалення всієї підприємницької діяльності колективу.

Зрозуміло також, що колектив, який займається підприємницькою діяльністю не може існувати без управлінських функцій. Важливе значення у визначенні цих функцій має положення особистості в колективі. Раніше було сказано тільки про підприємця-керівника, тепер же мова йде про розвиток особистостей-членів колективу, їх можливості реалізувати себе, їх участь в управлінні колективом, його підприємницькою діяльністю і поведінкою, соціальним розвитком тощо. В залежності від того, що підпадає під управління – засоби чи предмети праці, люди або відносини між ними, управлінські функції діляться на функції:

- управління обладнанням і технологіями;
- управління людьми і предметами;
- управління відносинами між людьми.

І, на кінець, виховні функції підприємницького колективу визначають його роль у формуванні духовного обліку підприємництва. Вони сприяють вихованню трудових, професійних, естетичних, вольових, емоційних якостей керівників і членів колективу. Здійснення цих функцій йде в самому тісному зв'язку з усіма видами діяльності колективу в їх сукупності. Виховні функції як раз і націлені на формування підприємницької свідомості і поведінки населення в суспільстві [4].

Висновки та напрямок подальших досліджень. Підсумовуючи вищесказане, треба обов'язково вказати на те, що колектив зможе ефективно займатися підприємницькою діяльністю і виконувати відповідні функції, тобто реалізовувати другорядні принципи підприємництва, лише за умов витримування і збереження головних, а саме вільного вибору видів діяльності, вільного найму працівників та залучення і раціонального використання різних видів ресурсів.

Вказані характерні риси і функції підприємницьких колективів формують відповідні закони їх функціонування і розвитку. Деякі з них можуть розглядатись як модифікації законів функціонування і розвитку колективу взагалі, а не тільки підприємницького колективу. Так, наприклад, об'єктивний закон, що диктує необхідність відповідності особистих, колективних і суспільних інтересів, діє в будь-якому колективі, але в колективі, що займається підприємницькою діяльністю він повинен реалізовуватись найбільш повно. Специфіка дії об'єктивних законів в підприємницькому колективі проявляється по-різному. Вони максимально конкретизуються, кодифікуються, змінюючи форми свого прояву. Так, закон розподілу по праці, діючий як закон соціально-економічного розвитку в цілому, є, по суті, одним із законів функціонування і розвитку колективу, що займається підприємницькою діяльністю. Специфіка його дії в такому колективі проявляється в конкретизації як міри праці, так і міри її оплати. Ця специфіка видає себе також при безпосередньому впливі

значеного закону на життєдіяльність всього колективу і окремих його членів.

Необхідність співставлення особистих, групових і суспільних інтересів в підприємницькому колективі реалізується в умовах постійно зростаючої необхідності вирішувати протиріччя між особистістю і колективом, колективом і суспільством, між окремими особистостями-членами колективу. Тому закон планомірного і пропорційного розвитку отримує в підприємницькому колективі специфічний прояв в його соціально-економічному розвитку.

Всі закони функціонування і розвитку колективу, що займається підприємницькою діяльністю реалізуються в їх взаємозв'язку і взаємозалежності. Реалізація будь-якого з них не можлива без реалізації інших законів, характерних для життєдіяльності колективів. Тому пізнання об'єктивних законів функціонування і розвитку підприємницького колективу має суттєве значення для підвищення ефективності всієї його діяльності.

Тільки в тісному взаємозв'язку мети своєї діяльності, мотивів, цінностей, принципів, функцій може з'явитись колектив, який реально буде відповідати вимогам об'єктивних законів його функціонування і розвитку і тільки тоді підприємництво зможе виконувати функції, що притаманні йому в соціально орієнтованій ринковій економіці, а саме: сприяти розвитку і впровадженню досягнень науково-технічного прогресу, вільному розвитку працівників як господарів, підвищенню ефективності їх діяльності і, як наслідок, підвищенню матеріального добробуту суспільства.

Дуже необхідним є також усвідомлення того, що в сучасних умовах ринкових відносин економічне зростання суспільства забезпечується зусиллями саме підприємців і колективів, що займаються підприємницькою діяльністю, об'єднуючих капітал, працю, засоби виробництва і висхідні матеріали для виробництва тієї продукції, котра має попит на ринку. Тому зараз все більше можна казати про те, що підприємництво і підприємницька діяльність є головним ресурсом соціально-економічного розвитку суспільства.

Список літератури

1. Вылкова В. Трудовой коллектив и социалистический образ жизни. – М.: Прогресс, 1986. – 190с.
2. Журавлев А.Л. Совместная деятельность в условиях организационно-экономических изменений. – М.: ИП РАН, 1997. – 142с.
3. Казміренко В.П. Соціально-психологічна регуляція діяльності організацій. – К.: Наукова думка, 1994. – 296с.
4. Сибірцев В.В. Оцінка соціального стану виробничого колективу в умовах антикризового управління промисловими підприємствами: Монографія – Кіровоград: Центрально-Українське видавництво, 2004. – 184с.

Стаття посвящена проблеме предпринимательской деятельности, влиянию коллектива на её результаты и реализации ним основных предпринимательских функций. Установлено, что только в тесной взаимосвязи предпринимательской цели деятельности, мотивов, ценностей, принципов и функций может появиться коллектив, который реально будет отвечать требованиям объективных законов его функционирования и развития в современных рыночных условиях.

The article is devoted the problem of entrepreneurial activity, to influence of collective on its results and realization by him basic enterprise functions. It is set, what only in close intercommunication of enterprise purpose of activity, reasons, values, principles and functions a collective which really will answer the requirements of objective laws of his functioning and development in modern market conditions can appear.

Одержано 13.04.09